

ÁRMÁS JULIANNA – NÉMETH FERENC

**FELFEGYVERKEZIK A BALKÁN?
A NEMZETKÖZI NORMÁK ERODÁLÓDÁSÁNAK
VIZSGÁLATA A SZERB-KOSZOVÓI
KAPCSOLATRENDSZERBEN**

ARMS RACE IN THE BALKANS?
*EXAMINING THE EROSION OF INTERNATIONAL
NORMS IN THE RELATIONS BETWEEN SERBIA
AND KOSOVO*

Absztrakt: A nemzetközi rendszer ukrajnai háborúval láthatóvá váló változásai a Nyugat-Balkánra is kihatással vannak. Ennek egyik vetülete a térség államai, de elsősorban Szerbia és Koszovó részéről tapasztalható „felfegyverkezési verseny”. Amíg Belgrád döntően keleti fegyverekkel kívánja modernizálni a hadseregét és a sorkatonaság bevezetését irányozza elő, addig Pristina számára az önálló hadsereg létrehozására való törekvés került intenzívebb formában újra napirendre. Ezek mozgatórugói nem kizárólag a kétoldalú kapcsolatok feszültsége; egyaránt befolyásolják azokat a regionális és a globális változások is.

Kulcsszavak: Szerbia, Koszovó, felfegyverkezési verseny, nemzetközi rendszer

Abstract: *Changes in the international system, intensified by the war in Ukraine, are also impacting the Western Balkans. One aspect of this is the so-called “arms race” between Serbia and Kosovo. While Belgrade mostly wants to strengthen (modernise) its armed forces with Eastern weapons and envisages the introduction of conscription again, Pristina’s ambition to create its own military force has been reintroduced in a more intensive form lately. The driving forces behind these developments are not exclusively bilateral; they are influenced by the perception of these countries on the changes in the regional and global (security) levels too.*

Keywords: *Serbia, Kosovo, arms race, international system*

Bevezetés

Napjaink geopolitikai eseményei és feszültségei egyre inkább megerősítik azt a [feltételezést](#), hogy a nagyhatalmi érdekek felülírják a globális szabályokat. A világrend állapotról és jövőjéről szóló vita kétségtelenül Oroszország ukrajnai inváziójával erősödött fel, azonban a szabályokon alapuló nemzetközi rend felbomlása nem kifejezetten új gondolat, az elmúlt tíz év [diskurzusának meghatározó elemeként](#) jelenik meg. A nagyhatalmak önérdekkövető magatartása a bevett normák és megállapodások betartásával, illetve a multilaterális intézményi hierarchia megkérdőjelezésével szemben számos szinten megjelenik, amelyek ugyanúgy hozzájárulnak az ismert világrend átrendeződéséhez, mint az orosz agresszió, az Egyesült Államok és Kína közötti stratégiai verseny vagy a Globális Dél jelentette kihívások.

A szerb-koszovói kapcsolatrendszerben egy újfajta, tévesen „felfegyverkezési versenynek” nevezett tendencia figyelhető meg. Az elmúlt hónapokban nagy port kavartak azon hírek, miszerint Szerbia újra sorkatonaságot vezetne be, illetve keleti (kínai,

iráni, orosz) és hazai gyártású fegyverekkel fogja erősíteni a szerb hadsereget. Koszovó részéről a koszovói fegyveres erők „felfegyverzése” – pontosabban hadsereggé alakítása – az ENSZ BT 1244-es határozatának szellemével ellentétesen gyakorolhat negatív hatást a regionális biztonságra, továbbá pedig a NATO KFOR (*Kosovo Force*) keményvonalas biztonságértelmezéséhez való visszatérését idézheti elő. Ezen fejlemények egyaránt felfoghatók preventív reakcióknak napjaink geopolitikai eseményeire (a világtrend potenciális átalakulására), de defenzív lépésként is értelmezhetőek a regionális folyamatok (elsősorban a Belgrád–Pristina közötti viszony) tükrén keresztül. Szerbia esetében a kérdéskör vizsgálata a multivektorális külpolitika koncepciójának segítségével szintén magyarázatot adhat a katonai beszerzésekre és védelempolitikai intézkedésekre. Az elemzés ezen megközelítések mentén keresi arra a választ, hogy milyen mozgatórugók állnak a szerb–koszovói „felfegyverkezési verseny” hátterében.

Szerbia és Koszovó felfegyverkeznek?

Fokozott médiafigyelem kísérte a hírt, miszerint az Egyesült Államok Külügyminisztériuma [jóváhagyta](#) Koszovó Javelin FGM-148F páncéltörő rakéta vásárlását illető kérelmét, amely típus az ukrajnai fegyvereladásokból ismerős lehet. A megállapodás értelmében a nyugat-balkáni állam 75 millió dollár értékben kíván beszerezni 246 Javelin rakétát és 24 indítóegységet, az Egyesült Államok ezenfelül támogatást nyújt a kiképzéshez is. A beszerzésről szóló sajtóhír heves reakciókat váltott ki Belgrád részéről, illetve találgatásra adhat okot, hogy mennyiben válasz a Koszovói Biztonsági Erők (*Kosovo Security Force*, KSF) felfegyverzésének folytatása az elmúlt időszak koszovói–szerb incidenseire – és kifejezetten [a banjskai támadásra](#) –, mivel az újabb feszültségforrásként szolgálhat a felek közötti törékeny kapcsolatokban.

A koszovói fegyverbeszerzéssel és a KSF hadsereggé alakításának folytatásával szinte párhuzamosan Aleksandar Vučić szerb elnök több bejelentetést is tett a szerb hadsereg fejlesztését előirányzó [beszerzésekről](#). Az államfő kínai légiharc-rakétarendszer (*air-to-air missile system*), iráni technológián alapuló, „jelentős mennyiségű öngyilkos drón” (*loitering munition*), orosz Repellent elektronikus drónelhárító rendszer, 80 darab saját gyártmányú Lazar 3 páncélozott szállítógép és 112 darab, szintén hazai Miloš harcjármű beszerzését emelte ki. Utóbbi beszerzésekkel „regionális harckocsi-nagyhatalommá” [válí](#)k Szerbia. A beszerzési tervek mellett a társadalom nagy érdeklődését kiváltó téma lett a sorkatonaság visszaállítása is. A 2011-ben felfüggesztett sorkatonaság újbóli bevezetésének lehetősége nem jelenti azt, hogy Szerbia fegyveres konfliktusra készülne; a sorkatonaság elképzelhető visszaállításának magyarázata Vučić elnök [szerint](#) az ország védelme, a potenciális agresszorok elriasztása, illetve a tartalékos állomány feltöltése és fiatalítása. Az államfő egy konkrét kijelentése, miszerint „*ha nincs elég erős hadsereg, akkor nem lesz ország*” a totális védelemre való fókuszot vetíti elő.

A KSF védelmi képességeinek növelése egyébként nem újkeletű, azt már 2017-ben Hashim Thaçi volt koszovói elnök [vitte](#) a parlament elé. A KSF fejlesztése egy meghatározott ütemterv szerint alakul, Vjosa Osmani jelenlegi koszovói elnök [nyilatkozata szerint](#) a kérdéses vásárlásról már 2022 nyarán tárgyaltak Anthony Blinken amerikai külügyminiszterrel. Hasonlóan Koszovóhoz, Szerbia „felfegyverkezési” törekvése sem ma kezdődött, az elmúlt években számos keleti és nyugati országtól vásárolt eszközzel kívánja Belgrád a hadműveleti képességek fejlesztését elérni, többségében de-

fenzív eszközbeszerzésekkel. Ezen modernizációs törekvésbe, valamint a regionális és globális perspektívába illeszthető be a hazai gyártási kapacitások növelése is; ennek eklatáns példája a kragujevac *Zastava Oruzje* gyár kapacitásnövelése. Ami a sorkatonaság újbóli bevezetését illeti, az egyaránt jelenthet választ a modernizációs kísérletekre (elsősorban a fiatalításra), egyes értelmezések szerint annak háttérében azonban a nemzetközi megfigyelők és a szerb ellenzék által is éles kritikával illetett parlamenti és helyi (belgrádi) választásokról (2023) való figyelemelterelés állhat. Az biztos, hogy jelenleg a szerb hadsereg nincs abban a helyzetben, hogy rövid időn belül olyan körülményeket teremtsen, ami mellett újra, egy „értelmezhető” színvonalon bevezethető lenne a kötelező katonai szolgálat.

A közelmúlt fejleményei jogosan vetik fel azt a kérdést, hogy milyen tényezők állnak a jelentős hadseregfejlesztési tervek és beszerzések háttérében. A kétoldalú és globális perspektívák tárgyalása előtt szükségszerű kiemelni a modernizációs törekvések és a felfegyverkezés közötti határvonalak (politikai természetű) összemosásának problematikáját is. A védelmi képességek modernizálása a posztjugoszláv országokban, illetve Albániában ugyanis nem újdonság. Az elmúlt évtizedben kiterjedt fegyvervásárlás volt megfigyelhető (leginkább Horvátország és Szerbia esetében) a jugoszláv korszakból visszamaradt elavult, jugoszláv és szovjet eszközök lecserélése érdekében, amelyet a fegyverkezési verseny narratívája tett hangsúlyosabbá. Ez azonban nem (teljesen) fedi a [valóságot](#) és a valós szándékokat, a tényleges fegyvervásárlás ugyanis sokszor elmarad a bejelentett számoktól – legtöbbször pénzügyi akadályok miatt –, illetve a döntéshozói kör a fegyvervásárlásokat inkább külpolitikai manőverezésre és belpolitikai helyzetük javítására használta/használja fel. Hasonlóan a beszerzésekhez, a sorkatonaság újbóli bevezetése is vissza-visszatérő – és gyakran öngerjesztő – téma, mely kiválóan alkalmas a szavazók mozgósítására.

A következő fejezetekben áttekintjük, hogy a koszovói és szerb fél milyen indíttatások mentén kívánja fejleszteni haderejét és ennek milyen potenciális hatása van a kétoldalú kapcsolatokra és a regionális biztonságra. milyen absztrakciós szintekbe tudjuk beleilleszteni.

A koszovói hadsereg létrehozásának normatív és gyakorlati aggályai

A KSF-et 2009-ben hozták létre azzal a céllal, hogy bevethető legyen válságkezelési és polgári védelmi műveletekben, illetve természeti katasztrófák és egyéb vészhelyzetek esetén ellássa a civil lakosság védelmét. A könnyűfegyverzettel rendelkező KSF felállításában a KFOR missziója jelentős szerepet vállalt. 2018-ban jogszabályi úton, kikerülve az alkotmánymódosítást, a koszovói közgyűlés [elfogadta](#) a KSF Koszovói Fegyveres Erőkké alakításáról szóló törvényt, mely hivatásos, de könnyű fegyverzetű katonai erőként kívánja újra definiálni a KSF-et 2028-ig, illetve létrehozta a koszovói Védelmi Minisztériumot is. A koszovói hadsereg kérdése nemcsak a konfliktusos koszovói–szerb viszony miatt érzékeny téma, de az 1998-99-es koszovói háborút lezáró ENSZ BT 1244-es határozata értelmében nincs lehetőség koszovói fegyveres erő létrehozására, mivel a mindenkor, hagyományos értelemben vett katonai feladatokat a KFOR látja el. Ennek ellenére az, hogy a KSF számára néhány NATO-szövetséges fegyvert ad el és kiképzéseket támogat, Koszovó militarizálása felé mutat. Az Egyesült Államok mellett

Törökország Bayraktar drónokat szállít, míg Horvátországból gépkarabélyok érkeztek a közelmúltban. A horvát eladások mögötti szándék inkább illeszkedik a horvát–szerb viszonyrendszerbe, míg a többi szövetséges támogatása – ide sorolható Németország vagy az Egyesült Királyság is – a regionális hatalmi egyensúly felé tett lépésként, illetve a szuverén Koszovó létének megszilárdításaként értelmezhető.

A nyugati szövetségesek, de kifejezetten az Egyesült Államok támogatása Koszovó részére egyszerre szimbolikus és szolgál gyakorlati érdekeket. Az USA Koszovó állandó szövetséges partnereként ismét kifejezheti, hogy az ország szuverenitása és területi integritásának védelme érdekében nyújt támogatást. A Javelinok eladása Szerbia számára is üzenetértékkel (elrettentő erővel) bírhat Washington részéről az orosz kapcsolataik háttérbe szorításához, de különösen értendő Belgrád [banjskai incidensben](#) betöltött szerepére. Mindeközben az Egyesült Államok célkitűzése a rakétaeladások további növelése a régióban és Európában egyaránt; ebben a Nyugat-Balkán geostratégiai fontos országai (főként Albánia, Észak-Macedónia és Koszovó) eddig és ezután is megfelelő szövetségesek lesznek.

Koszovó függetlensége a Nyugat diplomáciai győzelmeként értelmezendő az említett szövetségesek álláspontja szerint, melyet láthatóan saját érdekeik szolgálatába állítanak, túllépve ezzel a nemzetközi normákon. Magyarország szempontjából a koszovói, de a tágabb értelemben vett nyugat-balkáni biztonsági helyzet alapvető fontosságú, melyet a KSF támogatása vagy a védelmi költségvetések emelése veszélyeztetnek, további potenciális feladatokat jelentve a békefenntartó egységeknek. Jelen geopolitikai viszonyok között a koszovói hadsereg támogatása csak a Belgrád és Pristina közötti normalizációs folyamat lezárása után lehet reális, mely (részben) visszatérést is jelentene az univerzálisan elfogadott normatív kötőerőkhöz.

A szerb olvasat: globális és regionális kihívások, multivektorális válaszok

Az ukrajnai háborúval átalakulóban lévő globális geopolitikai környezet számos országot felfegyverkezésre ösztönzött. Az állam szubjektív biztonságérzetének csökkenése, valamint azon feltételezés erősödése, hogy egy új, többpólusú világrend kapujában a legrosszabb eshetőségre (vagyis a fegyveres konfliktusra) is fel kell készülni, Szerbiában is a politikai diskurzus részévé vált. Ennek ellenére a nemrégiben bejelentett haderőfejlesztések elsősorban defenzív beszerzések, azok elsődleges célja az elrettentés. Ezt a hivatalos politikai kommunikáció is alátámasztja, miszerint senki nem készül háborúra, de mégis, adott esetben, képesnek kell lenni megvédeni az országot. A szabályokon alapuló nemzetközi rend felbomlásának veszélye – vagy akár első, látható repedései – így tehát Szerbiát is védelmi képességeinek fejlesztésére ösztönzik.

A változó globális erőviszonyokra, a Belgrád számára kedvezőtlen regionális és hazai folyamatokra adott válaszok az ország multivektorális külpolitikájának részét képezik. Szerbia továbbra is a világ összes nagy- és középhatalmi pólusával olyan politikai, gazdasági és katonai kapcsolatokat kíván fenntartani és erősíteni, amikből az ország úgy profitálhat, hogy az nem jelent formális elköteleződést egyik irányba, intézményrendszerbe vagy normaközösségbe sem. A katonai beszerzések diverzifikációja is ezen stratégiába tartozik bele, és ez kapcsolódik össze a regionális és

globális viszonyokban bekövetkezett változásokra való reagálással. Érdeemes viszont azt is megemlíteni, hogy biztonságpolitikai szempontok alapján az ország sokkal közelebb áll a nyugathoz (a NATO-hoz), mint bármilyen másik katonai-politikai szervezethez. Szerbia a NATO Békepartnerségének tagja, a szervezet stratégiai iránymutatásai (dokumentumai) fényében tervezi és hajtja végre a hadsereg modernizációját, és a legtöbb NATO-tagállammal rendszeres gyakorlatokon vesz részt. Ezzel szemben az orosz és kínai együttműködés „csak” beszerzésekre (valamint belpolitikai befolyásszerzésre) korlátozódik: ennek egyik példája az ukrajnai háború óta az addig hagyományosnak számító szerb-orosz hadigyakorlat (a Szláv Testvériség) elmaradása is.

A multivektorális külpolitika sikere mögötti egyik recept éppen az, hogy Szerbiának sikerült egy olyan képet kialakítania magáról, amiben ő a Nyugat-Balkán biztonságának garantálójára. Emiatt a nyugati erőcentrumok (az EU és az Egyesült Államok) csak a szavak szintjén ítélik el az ország keletéről érkező beszerzéseit. Az ukrajnai háború Szerbia ezen pozícióját pedig tovább erősítette: az Egyesült Államok a Nyugat-Balkán stabilitásának zálogaként tekint Belgrádra (pontosabban a jelenlegi vezetésre) annak ellenére is, hogy Washington a szerb rezsimek hatalomgyakorlási jellegét, valamint keleti kapcsolatait nem nézi jó szemmel.

A szerb–koszovói kapcsolatok dinamikája

Az elrettentés mellett a nyugat-balkáni (regionális) viszonyokban bekövetkező változások is kihatással lehetnek a szerb és koszovói biztonságpercepcióra, és így a védelemi beszerzésekre. A szerb defenzív hadieszközök beszerzése értelmezhető úgyis mint válasz a KSF felfegyverkezésének folytatására: Pristina tavaly nyáron török Bayraktar drónokat [vásárolt](#), erre pedig ellenreakcióként fogható fel az, hogy Belgrád az orosz gyártmányú Repellent rendszerből [szerzett be](#). Koszovó amerikai gyártmányú Javelin FGM-148F páncéltörő rakétabeszerzése pedig a kínai FK-3 légvédelmi rendszer [megvásárlásával](#) hozható párhuzamba. Látható, hogy a KSF nemzetközi (elsősorban amerikai és török) hátszéllel történő megerősítése Belgrádból defenzív, „felfegyverkezési” reakciót vált(ott) ki. Ugyan annak nincs valószínűsége, hogy éppen Koszovó támadná meg Szerbiát – és fordítva sem valószínű ez a lehetőség –, de Belgrád biztonságérzetére ezen fejlemények mindenképpen negatív hatást gyakorolnak. Hasonlóképpen fedezhetünk fel összefüggést a sorkatonaság és a Koszovóval való rendezetlen, válságépítődökkel teli viszony között: noha Szerbiában az elmúlt évtizedben többször felmerült már a kötelező katonai szolgálat „rehabilitációja”, az utóbbi években Koszovóban is [elgondolkodtak](#) a sorkatonaság bevezetésének lehetőségéről. Ez pedig egyfajta láncreakciót is előidéz: a felek egymás lépésére válaszolnak, megpróbálva a másikat „túllicitálni”, miközben az egymással szembeni elrettentést próbálják biztosítani.

Tekintettel a jelenleg feszült koszovói–szerb kapcsolatokra és az ukrajnai háború miatti biztonsági vákuumra, kérdés, hogy mennyire előremutatóak a Koszovónak történő fegyvereladások. Szerbia reakciója borítékolható volt; a védelmi költségvetés növelésén túl ismét megerősítették a kötelező katonai szolgálat visszavezetésének szándékát, amely - bár katonai infrastruktúra, személyi állomány vagy megfelelő pénzügyi forrás tekintetében kétségbe vonható - a diskurzus részeként megfelelő cél szolgál, és még távolabb visz a két ország közötti normalizációs folyamat lezárásától.

Bár a védelmi kiadások növelése – Belgrád és Pristina részéről egyaránt – az orosz-ukrán háború óta európai viszonylatban nem számítanak kirívónak, mégis a nyugat-balkáni stabilitást veszélyeztethetik, amelynek garantálása még mindig inkább a nemzetközi békefenntartók jelenlététől függ, mint a térség országainak hatékony fellépésétől. elrettentő erejétől. Az ukrajnai háború előtt, illetve az azzal párhuzamosan állandósuló koszovói válságok hozományeként a KFOR a civil-katonai együttműködési formák felé mozdult el, azonban az elmúlt két évben a misszió mandátumának keményvonalas értelmezése került előtérbe. A biztonsági helyzet romlása indokolta a békefenntartó erő létszámának emelését, így az elmúlt évben további 500 török, 200 brit és 130 román katona érkezett Koszovóba. Az, hogy Szerbia és Koszovó a nemzetközi partnerek segítségével vagy (hallgatólagos) jóváhagyásuk mellett növeli katonai képességeit, éppen a nemzetközi békefenntartók (a KFOR) munkáját nehezíti meg, ami egyfajta ördögi kört alakíthat ki.

A „felfegyverkezési verseny” hatásai a régióban

A nemzetközi rendszerben érzékelhető változások – elsősorban az a percepció, miszerint globális és regionális szinteken egyaránt egy veszélyesebb világ felé haladunk – a katonai kiadások növelését eredményezte Szerbia és Koszovó esetében is. Pristina számára a jelenlegi helyzet, valamint az elmúlt évek válságepizódjai is megerősítették azon álláspontját, miszerint az ENSZ BT 1244-es határozatot figyelmen kívül hagyva létrehozza önálló hadseregét. Szerbia számára a globális katonai kiadások növelése (vagyis az, hogy a legtöbb európai/nyugati ország növeli kiadásait) jó lehetőséget biztosít multivektorális külpolitikájának folytatásához. A modernizációs törekvés és belpolitikai tényezők mellett kétségkívül Koszovó tevékenységeire adott válaszreakciók is ide sorolhatóak. Ezek összessége pedig akarva akaratlanul a „felfegyverkezési versenyt” erősíti a koszovói-szerb viszonylatban. A fegyvereladásokkal kialakulóban lévő „felfegyverkezési verseny”, a Belgrád és Pristina közötti válságepizódok és a KFOR létszámának további növelése az ukrajnai háború kitörése óta pedig újra a kemény biztonság irányába tolta el a NATO missziójának fókuszát is.

MKI ELEMZÉS

A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

© A Magyar Külügyi Intézet, 2024.

Szerző:

ÁRMÁS JULIANNA, NÉMETH FERENC

Lektorálta: **VASS ÁGNES**

Nyelvi lektor: T-Kontakt Kft. | Tördelés: Lévárt Tamás

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Magyar Külügyi Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

ISSN 2063-9244

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2024.14>

Korábbi kiadványainkat megtekintheti az [Intézet](#) weboldalán.